

Posudek vedoucí diplomové práce

Nácvik dovednosti psaní v češtině jako cizím jazyku u žáků ZŠ s ukrajinským mateřským jazykem

Autorka diplomové práce: Bc. Kateřina Najmanová, ÚČJTK FF UK

Vedoucí DP: Mgr. Svatava Škodová, ÚBN FF UK

Přehled práce

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku výuky psaní v češtině u žáků základní školy, jejichž mateřským jazykem je ukrajinština. Formulace jejího zadání byla zásadním způsobem ovlivněna nastalou společenskou situací a cílila do řešení aktuálního teoreticko-metodologického problému, tj. zmapování, s jakými obtížemi se potýkají žáci s mateřským jazykem ukrajinštinou/ruštinou, resp. žáci přecházející z prostředí, v němž je užívána pro grafický zápis cyrilice, při přechodu do výuky na českých základních školách, tj. v prostředí, v němž se pro zápis jazyka využívá latinka.

Cílem DP nebylo řešit obtíže při akvizici jazyka a přechodu do výuky v cizím jazyce, ale specifické problémy psaní při přechodu z jednoho grafického systému na systém jiný.

Práce je koncepčně rozdělena do dvou částí. V teoretické části autorka cílí na zmapování koncepce výuky psaní obecně. Věnuje se komplexnímu náhledu na písmo od přehledu historického vývoje písma, jeho jednotlivých typů a historie výuky psaní na českých školách, přes formy písma a vývojové etapy při nácviku psaní a popisy vybraných pedagogických metod používaných při výuce čtení a psaní v České republice.

Autorka dále zařazuje kapitolu týkající se čtení, jakožto dovednosti, která je s nácvikem psaní neoddělitelně spojena. Zařazena je také kapitola o psychologických aspektech psaní a čtení, včetně nástinu jejich poruch. Na závěr teoretické části je zařazena podkapitola věnovaná dostupným materiálům pro výuku psaní.

V empirické části práce pak autorka představuje svou výzkumnou sondu. Jejím cílem bylo sledovat po dobu jednoho školního roku vývoj dovednosti psaní v latině u krajinských žáků prvního a druhého stupně ZŠ, sebrat od nich písemné materiály a na jejich základě popsat rozvoj psaní a identifikovat možné problémy.

Na základě provedených analýz pak autorka vytvořila speciální písanky, včetně metodických pokynů, pro 1. i 2. stupeň ZŠ, které by měly sloužit jako kompenzační pomůcky pro zefektivnění výuky psaní dané cílové skupiny.

Hodnocení:

Koncepce práce

Ve své práci autorka jednoznačně stanovila výzkumnou otázku, pro jejíž zodpovězení činí dílčí kroky, které se jeví jako vhodné a dobře zvolené. Pro zjištění toho, s jakými problémy se potýká žák přecházející z grafického systému–cyrilice na grafický systém–latinka nejprve mapuje historické pozadí vývoje písma. Ačkoliv se toto ukotvení může zdát příliš obecné a konkrétnímu tématu vzdálené, domnívám se, že jej autorka dokázala se svým cílem velmi dobře provázat, protože na jednotlivých

grafických systémech ukazuje, v čem se popisované systémy od dnešní latinky odlišovaly a implicitně si zde již připravuje půdu pro analýzu možných obtíží při přechodu z jednoho grafického systému na druhý.

Autorka zařazuje také kapitulu o ukrajinském písmu (3.5), v níž poukazuje na některé odlišnosti mezi latinkou a cyrilicí. U této kapitoly se domnívám, že ji autorka nevytěžila tak, jak by bylo možné. Kontrastivní informace v této kapitole většinou přejímá z odborné literatury a sama porovnání neprovedla. Je také škoda, že se zde posunula perspektiva náhledu na grafický systém a kapitola je formulována z pohledu čtení, nikoliv psaní. Tím, že autorka sama neprovedla důslednou analýzu obou systémů z úhlu pohledu procesu psaní, připravuje se o kritéria, která by následně aplikovala při analýze sebraného písemného materiálu a při komentářích osvojení dovednosti psaní v češtině ukrajinskými žáky. Je zřejmé, že při analýze uplatňuje právě ta kritéria, která načerpala od jiných autorů, jsou to však kritéria, která již byla v různých analýzách uplatněna a která tudíž nemohou přinést nové a zásadní výsledky. Následně se tedy muselo stát to, že autorka dospívá k výsledkům, které nejsou nijak nové ani překvapivé, např. podobnost některých grafémů v cyrilici a latině a jejich následná častá záměna, neoznačování délky v cyrilici vedoucí k častému opomíjení diakritiky při používání latinky apod.

Dále je v teoretické části vhodně zařazeno pojednání o metodických přístupech k výuce psaní. Opět se však domnívám, že autorka shromážděné informace následně nezúročila ve vlastní výzkumné sondě, ale ani v připraveném metodickém materiálu. Tj. není zjevné, zda a jaké metodické postupy byly uplatněny ve výuce psaní zkoumané skupiny ukrajinských žáků a také se vybrané metodické postupy nepromítají do doporučení pro učitele, jak pracovat s navrženým kompenzačním materiálem.

Ačkoliv tedy teoretická část obsahuje relevantní informace, které jsou vhodně strukturovány a formulovány, nejsou tyto informace využity pro návrh designu výzkumu ani pro metodický přístup v kompenzačním materiálu.

Aplikovanou součástí práce je kompenzační materiál v podobě dvou písanek (pro 1. a 2. stupeň), který obsahuje po 23 cvičení pro každou skupinu. Tento materiál je nasměrován převážně na nácvik grafémů, které jsou v cyrilici a latině záměnné, a na nácvik užití diakritických znamének, zvl. označení délek. Většinou jsou cvičení stejná pro 1. i 2. stupeň ZŠ, což nepovažuji za vhodné. Žáci 2. stupně ZŠ, kteří byli zvyklí používat cyrilici pro zápis jazyka po dobu několika let vyžadují jiný metodický nácvik pro přechod mezi grafickými systémy, než je tomu u žáků 1. stupně, kteří nemají psací návyky doposud pevně fixované ani ve svém mateřském jazyce.

Z uvedených důvodů navrhuji danou rovinu práce hodnotit známkou B.

Metodologie a zpracování dat

Pro svůj výzkum autorka zvolila metodu dotazníkového šetření a analýzu longitudinálních textových dat. V dotazníkovém šetření autorka mapuje informace o dosavadní zkušenosti s psaním u jednotlivých respondentů. Následně od týchž respondentů průběžně shromažďovala písemný materiál, který podrobila analýze.

Ačkoliv není možné říci, že by autorka nepostupovala pečlivě, je zřejmé, že zpracování dat opět nepřináší výsledky, které bychom mohli očekávat. Ačkoliv dotazník není zamýšlen pouze jako sběr metainformací o respondentech, není vůbec jasné, jak s ním autorka při analýze pracovala, či zda vůbec sebrané informace nějak pro svůj výzkum využila.

Při analýze sebraného materiálu pak autorka postupovala metodou komentování jednotlivých respondentů, od nichž materiál získala.

Veškeré analýzy jsou provedeny kvalitativní metodou. Práce neobsahuje žádné souhrnné grafy ani tabulky, takže na základě uvedených informací není vůbec možné vytvořit si jakoukoliv představu syntetizujícího charakteru.

Lze tedy říci, že metodologie byla podle mého názoru celkově navržena správně, nedostačivé jsou však její dílčí kroky. S daty sebranými v dotazníku se nijak nepracuje ve vztahu k analýze písemné produkce žáků. Interpretace dat u jednotlivých respondentů nijak nezohledňují informace z dotazníků. Nejsou také často stanovena kritéria pro hodnocení některých aspektů analyzovaného materiálu: např. úhlednost písma – toto kritérium je zcela subjektivní. I když se samozřejmě v hodnocení písemné produkce objevuje, je poměrně pevně stanoveno, co je za úhledné písmo považováno, tj. toto kritérium je měřitelné.

Z následujícího odstavce (s. 49) je zřejmé, že autorka si je kritérií vědoma. Z mého pohledu je však velká škoda, že z analýz se vytratilo podrobné longitudinální hledisko a každý žák je následně v textu pouze komentován, přičemž z textu ani nevíme, kolik textů a v jakém rozsahu od něj bylo sebráno.

s. 49 Na základě získaných textů a informací z dotazníku byl vytvořen samotný výzkum. V textech se výzkumník zaměřoval na jevy, které nebyly v souladu s českým písmem. Například styl psaní, vliv prvního jazyka, záměna písmen, vzhled, rozložení, velikost, čitelnost, spojitost písmen, zda jsou psaná psacím či tiskacím písmem. Ze všech textů byly pořizovány poznámky za jednotlivé měsíce, aby bylo možné sledovat vývoj psaní, posun, zda a v čem nastane zlepšení či naopak stagnace, v jaké míře nebo jestli se naopak vyskytnou nějaké nové chyby. To vše bylo zkoumáno vzhledem k prvnímu jazyku, věku žáka, pohlaví, napříč třídami, zda žák píše psacím nebo tiskacím písmem, jak dlouho se učí psát česky, zda zkoumané texty jsou vlastní zápisky nebo známkové a odevzdávané texty (diktáty, domácí úkoly či slohové práce).

Ačkoliv práce obsahuje i syntetizující podkapitolu, opět jí, z mého pohledu, chybí použití „tvrdých“ dat. Formulované závěry jsou pak příliš obecné nebo banální, většinou jsou předvídatelné a známé z dostupných předchozích výzkumů.

Z těchto důvodů navrhuji tuto rovinu práce hodnotit známkou C.

Práce s odbornou literaturou

Práce využívá odbornou literaturu, přičemž seznam obsahuje relevantní, důvěryhodné a co nejaktuálnější položky v adekvátním rozsahu. Autorka projevuje schopnost vhodně vybírat citovanou literaturu a integrovat ji do textu. Také je schopna výstižně a přesně parafrázovat sekundární literaturu, aniž by zkreslovala její tvrzení. Všechny položky v seznamu literatury jsou buď citovány nebo jinak použity. V textu jsou jasně odlišeny citace od autorského textu, a citované pasáže jsou explicitně označeny. Citace z odborné literatury jsou doplněny komentářem, nikoli pouze uspořádány bez dalšího vysvětlení.

Tuto rovinu DP hodnotím známkou A.

Formální úroveň

Práce má přiměřený rozsah, resp. 91 stran vlastního textu.

Dále má veškeré náležitosti DP.

Typografické zpracování práce je na odpovídající úrovni a autorka užívá vhodný citační aparát.

Autorka dodržuje jazykovou normu, práce neobsahuje pravopisné chyby, v některých místech je však patrné, že nebylo snadné je formulovat a nesou tak zvl. syntaktické nedostatky, např.:

- s. 14 *Další vývoj latinky byl ovlivněn šířením křesťanství a období gotiky, kde bylo charakteristické lámání tvarů písmen.*
- s. 14 *Konec středověku přináší rozkol písma na dva směry – humanistický a novogotický.*
- s. 15 *Latina jako jazyk se v současnosti téměř nepoužívá, nahradila ho především angličtina jako celosvětový jazyk, ale latinka je nejrozšířenějším písmem na světě a rozvojem počítačové technologie, internetu a sociálních stránek to jen umocňuje.*
- s. 20 *Dalšími písmeny, která jsou náchylná na záměnu jsou „Y, U, C, S, H, N, P a R“.*
- s. 57 *Od té doby je písmo i více úhlednější. Zlepšení v nácviku psaní u žáka nastal, ale v menší míře.*
- s. 78 *Psací písmo se vyskytuje i na druhém stupni, v každé třídě je nějaký zástupce, převážně mužského pohlaví.*

Text je koherentní a odpovídá nárokům odborného stylu.

Data pro empirický výzkum jsou v dostatečném rozsahu dostupná.

Z uvedených důvodů hodnotím tuto část práce známkou B.

Celkové hodnocení

Přes veškeré výše uvedené výhrady se domnívám, že se autorka v rámci svých možností věnovala textu pečlivě a intenzivně. Velkým přínosem práce je i sebraný materiál, který je dostupný dalším badatelům, ale také kompenzační cvičení, která mohou být použita učiteli ZŠ.

Práci proto doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit známkou **velmi dobře**.

Dotazy k obhajobě

1. Jaký je podle Vás koncepční rozdíl v metodice výuky psaní pro žáky 1. a 2. stupně ZŠ.
2. Existuje nějaká posloupnost v obtížnosti cvičení zařazených do písanky? Nebo jsou cvičení řazena bez návaznosti a stoupající obtížnosti?